

Olejniczak, Józef

Drugie Spotkanie Staszicowskie w Pile (24 września 1999 r.)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 45/2, 187-189

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Olga Kuzowlewa (Moskwa), *Źródła polskie i polonijne w Archiwum Historycznym w Moskwie*; Andrzej Katz (Moskwa), *Dzienniki i wspomnienia jako źródło historyczne do dziejów Polaków w ZSRR*.

Organizatorzy konferencji przygotowują publikację, w której ogłoszone zostaną wyżej wymienione referaty.

Antoni Kuczyński
(Wrocław)

DRUGIE SPOTKANIE STASZICOWSKIE W PILE (24 WRZEŚNIA 1999 R.)

W 1997 r. zainaugurowano w Pile cykl *Spotkań Staszicowskich*, których zadaniem jest prezentacja najnowszych opracowań o tematyce staszicowskiej, Sprawozdanie z tamtej sesji zamieszczono w 1. numerze „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki“ z 1998 r., a przedstawione wtedy materiały opublikowano w 1. numerze „Zeszytów Staszicowskich“ (1998).

Organizatorem tamtego *Spotkania* było Muzeum Stanisława Staszica w Pile, korzystające z wydatnej pomocy prof. Zbigniewa Wójcika z Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Staraniem tychże organizatorów, w dniu 24 września 1999 r. odbyło się w Pile *II Spotkanie Staszicowskie*, podczas którego zaprezentowano 9 opracowań.

Spotkanie rozpoczęto od odczytania tekstu *Stanisława Staszica „oda do młodości“ i jej program edukacyjny*, przygotowanego przez prof. Tadeusza Bieńkowskiego z Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie. Staszicowa „oda do młodości“ to końcowy fragment rozprawy *O ziemiorodztwie gór dawniej Sarmacji* czytanej przez Staszica na posiedzeniu Warszawskiego Towarzystwa. Przyjaciół Nauk w grudniu 1805 r. Zestawienie jej z Mickiewiczowską *Odą do młodości* zawdzięczamy St. Pigionowi (1951). Prof. T. Bieńkowski na nowo dokonał interpretacji tego tekstu, uznając go – z jego programem – za jedną z najważniejszych wypowiedzi Staszica na temat edukacji.

Prof. Andrzej Abramowicz z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Łodzi po raz kolejny przedstawił temat odnoszący się do poznawania początków człowieka. W referacie pt. *Kołątaj o historii początkowej. Podobnie i inaczej niż Staszic* porównał poglądy obu wielkich przedstawicieli polskiego oświecenia na „odległą i najodleglejszą przeszłość rodzaju ludzkiego“. Podstawą do rozważań był *Rozbiór krytyczny zasad historii początkowej wszystkich ludów* Kołątaja i Staszica *Ród ludzki*.

Prof. Zbigniew Wójcik z Muzeum Ziemi PAN w Warszawie przedstawił z kolei trzy zagadnienia – pod wspólnym tytułem *Miscellanea Staszicowskie* – z których dwa były zwróceniem uwagi na pewne źródła rękopiśmienne, dotąd w biografii Staszica nie wykorzystane. Pierwszym z tych źródeł jest kilka listów

znakomitego pilanina odnalezionych przez autora referatu w zbiorach wileńskich, drugim są *Wspomnienia o ks. Annie z hr. Zamoyskich Aleksandrowej Sapieżynie* autorstwa Józefa Gluzińskiego (rkps jest w zbiorach Ossolineum). Autor tych wspomnień był oficjalistą Sapieżyny, w jej domu zetknął się ze Staszicem, o którym podał następnie wiele interesujących szczegółów, Trzecim zagadnieniem, przedstawionym przez prof. Z. Wójcika, była krótka analiza kilkuset publikacji poświęconych Staszicowi, drukowanych po 1945 r. (ze zwróceniem uwagi na najwartościowsze).

Prof. Ryszard Palacz przedstawił następnie referat *Stanisław Staszic – filozofia oświecenia polskiego w działaniu*. Wychodząc od wskazania źródeł filozofii Staszica – a dostrzegając w jego pismach wszystkie niemal zagadnienia typowe dla oświecenia – autor referatu zwrócił uwagę na jej wymiar praktyczny. Omawiając zaś dociekania Staszica dotyczące rozwoju cywilizacji ludzkiej oraz mechanizmów postępu, prof. R. Palacz skonstatował, że w sferze teorii autor *Rodu ludzkiego* był „twórcą polskiej socjologii“.

Dr Bronisław Treger z Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej w Warszawie zaprezentował referat pt. *Próba interpretacji historiozofii Staszica teorii typów idealnych*. Analizując *Ród ludzki*, dr B. Treger scharakteryzował kolejne etapy dziejów społeczności ludzkiej według koncepcji Staszica. Zauważył przy tym, powołując się na M. Webera, że ukazanie dziejów ludzkich właśnie w postaci modelowej (typów idealnych) – jak w *Rodzie ludzkim* – nie tylko nadało historiozofii znakomitego pilanina wyraziste oblicze i sens badawczy, ale najlepiej wypełniało też cel dydaktyczny poematu.

Występujący w następnej kolejności prof. Janusz Skoczylas z Instytutu Geologii UAM w Poznaniu, nawiązał do Staszica jako geologa. Omawiając zagadnienie *Poszukiwania, eksploatacji i wykorzystania darniowych rud żelaza do czasów działalności Stanisława Staszica*, zwrócił uwagę na źródła archeologiczne oraz piśmiennictwo dotyczące referowanego zagadnienia, osobno rozpatrując w tym zakresie Staszicowe *Ziemiorodztwo Karpatów*.

Dr Lech Stępkowski z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach zreferował temat *Staszic jako prekursor idei państwowostwa w Polsce porzecznej*. Wychodząc od definicji państwowostwa – statystyki, dr L. Stępkowski zauważył, że Staszic nie tylko pierwszy użył terminu „statystyka“, ale jako autor rozprawki *O statystyce Polski* (1807) określił także zakres i cel tej dziedziny wiedzy. Autor referatu podniósł również kwestię publicznej dyskusji, wywołanej wzmiankowaną publikacją Staszica, drukowanej w formie korespondencji na łamach „Gazety Warszawskiej“.

Dr Stanisław Czarniecki z Instytutu Nauk Geologicznych PAN w Krakowie przedstawił komunikat o nie publikowanym tekście Władysława Szajnochy z 1905 r., który jest poświęcony sprawie autorstwa *Dziennika podróży ks. Stanisława Staszica* (ogłoszonego z rękopisu przez A. Kraushara, w dwóch tomach

w 1903 r.). Uważna lektura tego *Dziennika* i następnie jego dokładna analiza doprowadziły W. Szajnochę do konkluzji, że to nie Staszic był autorem znacznych partii tekstu w publikacji A. Kraushara. W tym samym czasie, niezależnie od ustaleń W. Szajnochy, podobny wniosek sformułował Cz. Leśniewski, autor monografii pt. *Stanisław Staszic – jego życie i ideologia w dobie Polski Niepodległej (1755–1795)*, wydanej w Warszawie w roku 1926. Ta książka oraz następne publikacje Cz. Leśniewskiego, które w sposób ostateczny rozstrzygnęły sprawę autorstwa rzeczonoego *Dziennika* uczyniły bezprzedmiotowym drukowanie tekstu W. Szajnochy. Tym niemniej zasługuje on na przypomnienie i wraz z komentarzem dr. St. Czarnieckiego zostanie ogłoszony w materiałach posesyjnych. Rękopis W. Szajnochy autor komunikatu ofiarował do zbiorów Muzeum Staszica.

Mgr Józef Olejniczak z Muzeum Staszica w Pile przedstawił *Kilka uwag do bibliografii Staszica*. Autor dał krótką informację o zaawansowaniu prac na bibliografią podmiotową znakomitego pilanina, skoncentrował przy tym swoją uwagę na dziełach oraz mniejszych pismach i mowach Staszica publikowanych za życia autora. Ponieważ dotychczasowe zestawienia bibliograficzne w tym zakresie nie są dokładne, J. Olejniczak uporządkował opisy bibliograficzne druków, określił też relacje pomiędzy różnymi wydaniem tego samego tytułu.

Przed zamknięciem *Spotkania* zabrała głos dr Zofia Strzyżewska z Warszawy, która przedstawiła krótką informację o odnalezionych w archiwach rosyjskich źródłach informujących o początkach konfiskat publicznych zbiorów warszawskich po powstaniu listopadowym. Pełny materiał zostanie ogłoszony w materiałach posesyjnych, bowiem wzorem poprzedniego *Spotkania Staszicowskiego*, opracowania przedstawione podczas sesji we wrześniu 1999 r., zostaną opublikowane w 2. numerze „Zeszytów Staszicowskich“.

Józef Olejniczak
(Piła)

CHAOS I WIELKI ŻYWIOŁ W CHEMII I POŁOWY XIX WIEKU ? RELACJA Z SEMINARIUM ZAKŁADU HISTORII NAUK BIOLOGICZNYCH I FARMACJI

Dnia 18 listopada 1999 r. odbyło się seminarium Zakładu Historii Nauk Biologicznych i Farmacji, któremu przewodniczyła prof. dr hab. B. Kuźnicka. Zebranie poświęcone było referatowi dr Haliny Lichockiej pt. *Chemiczne badania naturalnych substancji leczniczych w XIX wieku – zarys problematyki*. Na wstępie referentka zauważyła, że filozoficzne prądy oświecenia stały się impulsem do rozwoju nauk przyrodniczych, bogactwa natury zaczęto wówczas badać pod kątem możliwości wykorzystywania ich przez ludzi. W tej epoce chemia trafiła do sal wykładowych, ale i do salonów. Jej pierwszymi wykładowcami byli